

Udfordringer og anbefalinger om udsatte flygtningebørn og -unge

Vi har efterhånden en ganske stor viden om, hvordan flygtningebørn og -unge klarer sig i Danmark, og hvor skoen trykker i forhold til deres trivsel og integration. Det dokumenterer en række undersøgelser og forskningsprojekter. For eksempel ved vi, at lang opholdstid og mange flytninger mellem asylcentre er skadeligt for de asylansøgende børn, at det halter med samarbejdet mellem de fagpersoner, der har med børnene og familierne at gøre, at de færreste flygtningebørn får tilbudt undervisning i deres modersmål, selvom den positive effekt er veldokumenteret, og at lave økonomiske ydelser til flygtninge og indvandrere skaber fattigdom snarere end bedre integration. Svaret på de problemer, der gør, at mange flygtningebørn og -unge er særligt udsatte, er altså ikke bare mere viden om problemernes art og omfang, men også en ændring af de vilkår der skaber dem. Målet må være at sikre udsatte flygtningebørn og -unges rettigheder ved at tilvejebringe nogle rammer, der giver dem og deres familier mulighed for at indgå i samfundet på lige vilkår med øvrige danskere.

Det var budskabet, da Ressourcegruppen om udsatte flygtninge¹ i marts 2010 holdt møde under overskriften udsatte flygtningebørn og -unge. I notatet her har vi skrevet hovedpunkterne fra mødet sammen og underbygger dem med henvisning til relevante undersøgelser og rapporter.

Flygtninge er en særlig målgruppe blandt etniske minoriteter

Sidste år udgav Integrationsministeriet med afsæt i regeringens arbejdsgruppe for bedre integration en rapport om marginaliserede børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund.² Rapporten samler en stor del af den viden, vi har i Danmark om indvandrere og efterkommere mellem nul og 29 år, om årsagerne til marginalisering blandt den gruppe børn og unge, og om de initiativer staten har taget for at modvirke marginaliseringen. Arbejdsgruppen fremlægger også en række generelle anbefalinger og konkrete forslag. For eksempel fremhæver den, at kommunerne skal prioritere indsatsen mod marginalisering ved at opstille klare mål, eksempelvis i deres integrationspolitikker, og følge op på dem, samt at de mange lokale aktører skal samarbejde om indsatsen og gøre det klart, hvem der har ansvaret for hvad.

¹ Kommissoriet for Ressourcegruppen om udsatte flygtninge er at skabe et samlet overblik over de særligt udsatte flygtninges vilkår i Danmark, gøre sig overvejelser over mulige forbedringer i indsatserne og deres sammenhæng samt at prioritere og videreformidle aktuelle problemområder og anbefalinger til relevante beslutningstagere. Gruppen består af repræsentanter fra sundhedssektoren, herunder den offentlige og private behandling og forebyggelse, børne- og ungeområdet, uddannelses- og beskæftigelsesområdet, forsorgscentre, det retspolitiske område, frivillig- og foreningsverdenen med videre. Center for Udsatte Flygtninge under Dansk Flygtningehjælp har taget initiativ til og varetager sekretariatsfunktionen for Ressourcegruppen.

² *Rapport om marginaliserede nydanske børn og unge. Regeringens arbejdsgruppe for bedre integration. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration 2009.*

Rapporten fokuserer på etniske minoritetsbørn og -unge generelt, men kaster ikke lys over de forhold, der gælder specifikt for den del af målgruppen, der har flygtningebaggrund – det vil sige som enten selv er kommet til Danmark som flygtninge eller er født i landet af forældre, der er flygtet hertil. Netop de børns og unges vilkår og behov er nødvendige at belyse og tage højde for. Det er en af de centrale pointer i rapporten *De glemte børn i flygtningefamilier*,³ som Teori og Metodecentret netop har udgivet. Undersøgelsen viser, at fagpersoner ikke er opmærksomme på, om etniske minoritetsunge har flygtninge- eller indvandrerbaggrund og dermed ikke tænker flygtningenes særlige problemstillinger ind i deres arbejde. Det er imidlertid en forudsætning for at kunne lave en tidlig og forebyggende indsats.

Asylansøgende børn og unge har behov for stabilitet og normalitet

Det er velkendt, at tilværelsen som asylansøger er belastende, og at især børnene rammes hårdt. Mange flytninger fra det ene asylcenter til det andet gør det svært for børnene at få varige venskaber, og begrænsede pladsforhold gør privatliv til en mangelvare.⁴ En undersøgelse af Institut for Folkesundhedsvidenskab offentliggjort i 2007 viser, at 35 procent af børnene på de danske asylcentre havde symptomer på psykiske lidelser.⁵ På den baggrund begyndte Dansk Røde Kors i 2009 at lave psykologiske screeninger af alle børn i nyankomne asylansøgerfamilier for at få øje på de børn, der har eller er i risiko for at udvikle psykiske vanskeligheder. En status på det første halve års screeninger bekræfter problemets omfang. 34 procent af børnene viste sig at være i høj risiko for at have psykiske vanskeligheder, og 56 procent havde behov for særlig støtte i form af en koordineret psykosocial indsats – enten på grund af deres egen psykiske tilstand eller traumatisering hos forældrene.⁶ Der findes ingen tilsvarende undersøgelser af psykiske problemer hos de uledsagede mindreårige asylansøgere.

Ligesom vi har fået dokumentation for de asylansøgende børns psykiske helbred, har vi en del viden om, hvilke forhold der påvirker det. Anden del af undersøgelsen fra Institut for Folkesundhedsvidenskab viser, at børnene får det dårligere, jo længere tid de opholder sig i asylcentre, og jo flere gange de bliver flyttet fra et center til et andet.⁷ Samtidig viser erfaringerne fra 16 asylansøgende børnefamilier, der efter en aftale mellem regeringen og Dansk Folkeparti blev tilbudt at flytte i almindelige boliger, at børnene trivedes bedre.⁸ Ressourcegruppen anbefaler derfor, at der så vidt muligt skabes stabile rammer om børnene i asylsystemet, herunder også dem hvis forældre har fået afslag på deres ansøgning om asyl. Det vil sige at sagsbehandlingstid og flytninger begrænses, og at familierne får en så almindelig hverdag som muligt i egen bolig.

Gennem de psykologiske screeninger af de asylansøgende børn er Dansk Røde Kors blevet opmærksom på endnu et bekymrende forhold. Ikke alene fortæller familierne om krig og forfølgelse i deres hjemlande. For en femtedel af børnene har selve flugten også været forbundet med livstruende og potentielt traumatiserende hændelser som sult og overgreb, og familierne oplyser, at det især er i

³ *De glemte børn i flygtningefamilier*. Teori og Metodecentret UCC 2010.

⁴ Else Christensen og Kathrine Vitus Andersen. *Livsvilkår for børn med familie på danske asylcentre*. Socialforskningsinstituttet 2006.

⁵ Signe S. Nielsen et al. Psykisk helbred blandt asylbørn i Danmark. I: *Ugeskrift for læger* 169/43, 22. oktober 2007.

⁶ *Børn i risikozonen. Psykologisk screening i Dansk Røde Kors Asylafdeling*. Dansk Røde Kors Asylafdeling 2010.

⁷ Signe S. Nielsen et al. Betydningen af opholdstid og antal flytninger på asylbørns psykiske helbred. I: *Ugeskrift for læger* 171/12, 16. marts 2009.

⁸ *Herre i eget hus – en undersøgelse af asylansøgende familiers trivsel efter udflytning til egen bolig*. Dansk Røde Kors Asylafdeling 2009.

Grækenland, Iran og Polen, de har oplevet sådanne forhold.⁹ Derfor anbefaler Ressourcegruppen, at Danmark ikke benytter Dublin-forordningens mulighed for at sende børnefamilier tilbage til et andet EU-land, hvis deres sikkerhed er truet der. Det gælder i dag for uledsagede mindreårige asylansøgere, som ikke sendes tilbage til Grækenland, fordi de danske myndigheder netop anerkender, at vilkårene for asylansøgere i Grækenland er kritiske.

Kommunernes indsats må være forebyggende og helhedsorienteret

Når flygtningefamilier får opholdstilladelse og flytter fra asylcentret og ud i en kommune, er det fortsat nødvendigt at have øje for de særlige vilkår, der gør sig gældende for dem. Rapporten fra Teori- og Metodecentret peger på, at der ikke er nogen lovgivning, der tager højde for flygtningefamiliernes samlede situation. Integrationsloven handler først og fremmest om at få voksne flygtninge i arbejde. Den koncentrerer sig ikke om børnenes integration eller forældrenes muligheder for at varetage forælderrollen. I Serviceloven er flygtningebørn omfattet på lige vilkår med andre udsatte børn, men de er ikke nævnt som en målgruppe for særlig opmærksomhed eller indsats, og loven bliver oftest først brugt, når der viser sig så svære problemer, at barnet eller den unge er blevet til en sag i børne- og familieafdelingen. Der er altså i praksis ingen forebyggende integrationsforanstaltninger. Dertil er det Ressourcegruppens erfaring, at de såkaldte paragraf 50-undersøgelser, der skal danne grundlag for en indsats, alt for sjældent beskriver traumatisering i familien og andre flygtningespecifikke forhold, der kan være relevante for at vurdere, hvilken foranstaltning der skal tages i brug. Det er både udtryk for det manglende fokus på flygtningefamilierne i lovgivningen og for, at kommunale medarbejdere skal have mere viden om flygtninges særlige vilkår.

Kommunernes vanskeligheder med at koordinere arbejdet om en flygtningefamilie er en problematik, der ofte dukker op, og som også blev diskuteret i Ressourcegruppen. Indsatsen er splittet op mellem jobcentret, ydelsescentret og børne- og familieafdelingen, og der er typisk ikke etableret egentlige strukturer for samarbejdet på tværs. Dertil kommer samarbejdet med skoler, daginstitutioner med videre, som også ofte lider under manglende koordinering og kommunikation. Forslaget i Barnets Reform om at ændre reglerne om tavshedspligt vil gøre det nemmere for fagpersoner at udveksle oplysninger. Det kan fremme det tværfaglige samarbejde, skønt tavshedspligten langt fra er den eneste barriere herfor. Ressourcegruppen understreger dog, at vi skal passe på ikke at svække udsatte familiers integritet og retssikkerhed ved at slække for meget på kravene til vores omgang med oplysninger om dem. Gruppen fremhæver derfor samarbejdsmodeller, der involverer familien. Det kan for eksempel være møder, hvor barnets forældre og professionelle netværk i fællesskab definerer problemer og behov og indgår aftaler om, hvem der skal gøre hvad. Aktuelt er Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT) i gang med et større projekt i samarbejde med seks kommuner, der skal gøre brug af sådanne netværksmøder for at forebygge kriminalitet blandt børn og unge i traumatiserede flygtningefamilier.¹⁰

Uddannelsessystemet skal ruste *alle* børn til at klare sig

I uddannelsessystemet kan der spores en positiv udvikling for unge med etnisk minoritetsbaggrund. Vi har ikke tal for flygtninge specifikt, men det er kendt, at indvandrere med ikke-vestlig baggrund uddanner sig bedre, end de gjorde tidligere. Der er dog stadig lang vej igen. De unge indvandrere afslutter folkeskolen med væsentligt dårligere resultater end deres etnisk danske kammerater, og de

⁹ *Børn i risikozonen. Psykologisk screening i Dansk Røde Kors Asylafdeling.* Dansk Røde Kors Asylafdeling 2010.

¹⁰ www.rct.dk

uddanner sig fortsat mindre.¹¹ Integrationsministeriets *Rapport om marginaliserede nydanske børn og unge* peger på, at uligheden blandt andet kan skyldes, at lærerne har negative forventninger til de etniske minoritetsbørn og -unge og derfor ikke stiller de samme krav til denne gruppe elever. I forlængelse heraf fremhæver Ressourcegruppen vigtigheden af, at lærere er klædt ordentligt på til at undervise flygtninge- og indvandrerbørn. Det indebærer kompetencer i at undervise i dansk som andetsprog, interkulturelle kompetencer samt viden om traumatisering og andre flygtningespecifikke forhold.

Hvis folkeskolen skal give flygtningebørnene de samme muligheder for at klare sig, som de etnisk danske børn, er opkvalificering af lærerne dog ikke tilstrækkeligt. Forskningen peger entydigt på, at de børn og unge, der mestrer deres modersmål, klarer sig bedre fagligt og har nemmere ved at lære dansk.¹² Derfor bekymrer det Ressourcegruppen, at flygtningebørn ikke får tilbudt undervisning i deres modersmål. Det er beklageligt, at flygtninge- og indvandrerfamilier selv skal betale for et sådant tilbud, mens børn fra andre EU-lande har ret til gratis modersmålsundervisning. Det manglende tilbud om modersmålsundervisning bliver også fremhævet i Teori- og Metodecentrets rapport som en væsentlig barriere for flygtningebørnenes integration. Rapporten gør opmærksom på, at folkeskolen med sit fokus på dansk som det eneste undervisningssprog og manglende anerkendelse af tosprogethed som en ressource i det hele taget har en assimilerende tilgang til integration, som kan medvirke til, at flygtningebørn og -unge får et negativt skoleforløb.

Børn må ikke bruges som tolke

Ligesom der i folkeskolen skal tages højde for flygtningebørnenes sproglige forudsætninger, er det afgørende, at flygtninge kan forstå og gøre sig selv forståelige i deres kontakt med daginstitutioner, kommunen, sundhedssystemet med videre. Når det ikke kan lade sig gøre på dansk, må der stilles en tolk til rådighed. Alt for ofte ser vi dog, at det ikke er tilfældet. Udover misforståelser og fejl i sagsbehandling, diagnosticering med videre er en af konsekvenserne af manglende tolkning, at børn udsættes for at skulle tolke for deres forældre. Af en undersøgelse med 131 flygtningebørn og -unge fremgår det, at hovedparten af børnene har tolket for deres forældre hos lægen, mens cirka halvdelen har tolket i socialforvaltningen og i skolen.¹³ Men børn må og skal ikke bruges som tolke. Flygtningebørn – og i særdeleshed børn af traumatiserede forældre – har i forvejen ofte et langt større ansvar, end de kan og burde bære. Når de tolker for forældrene hos myndigheder og hos lægen bliver de alt for involverede i forældrenes sygdom og øvrige problemer.

Desværre er der grund til at frygte, at brugen af børn som tolke kan blive et voksende problem. Næste år træder en ændring af Sundhedsloven i kraft, der gør, at det ikke længere vil være gratis for patienter at få en tolk hos lægen og på hospitalet, hvis de har boet i Danmark i mere end syv år. Også regeringens og Dansk Folkepartis aftale om genopretning af dansk økonomi lægger op til, at der i endnu større omfang vil blive indført brugerbetaling på tolkebistand.¹⁴ Ressourcegruppen mener, at flygtninge og indvandrere skal have ret til en gratis tolk, hvis de har brug for det, i deres kontakt med sundhedsvæsenet og kommuner. Gruppen anbefaler også, at der indføres et egentligt forbud

¹¹ Torben Tranæs (red.). *Indvandrere og det danske uddannelsessystem*. Rockwool Fondens Forskningsenhed 2008.

¹² *De glemte børn i flygtningefamilier*. Teori og Metodecentret UCC 2010.

¹³ Edith Montgomery. *Traumatiserede flygtningefamilier*. I: *Månedsskrift for Praktisk Lægegering*, januar 2005/1.

¹⁴ *Aftale om genopretning af dansk økonomi*. Maj 2010.

mod at benytte børn som tolk. Alternativt bør offentlige institutioner udarbejde politikker, der gør det klart, at det ikke er acceptabelt.¹⁵

Danmark skal sikre flygtningebørns rettigheder

Socialrådgivere, lærere, pædagoger og andre fagpersoner kan gøre meget for at hjælpe børn og unge med flygtningebaggrund til en bedre tilværelse i Danmark. Med viden og en hensigtsmæssig strukturering af det tværfaglige arbejde kan vi nå langt. Men i Ressourcegruppen er der også enighed om, at der er en grænse for, hvad det er muligt for den enkelte flygtning og fagperson at opnå, hvis de grundlæggende vilkår, familierne er underlagt, spiller imod og ikke med deres ligeværdige inklusion i samfundet. Det er det manglende tilbud om modersmålsundervisning og indskrænkning af retten til gratis tolkning eksempler på. Et andet eksempel er de lave økonomiske ydelser, herunder starthjælp og 450-timers reglen, der er indført i integrations- og aktivloven for at få flere flygtninge og indvandrere i arbejde. For de flygtningefamilier, der i længere perioder må leve af de lave ydelser, fordi forældrene på grund af traumatisering, sygdom og andre problemer ikke umiddelbart kan komme i arbejde, er der tale om svære materielle og sociale afsavn. Det dræner selvsagt på det psykiske overskud, familien skal bruge til at skabe sig en tilværelse her.¹⁶

Danmark har underskrevet og ratificeret FNs Konvention om Barnets Rettigheder. Konventionen beskriver børns ret til et godt og sundt liv, til social sikkerhed og til at udvikle sig bedst muligt. Den understreger også staters forpligtelse til at sikre, at flygtningebørn har det godt. Med underskriften på Børnekonventionen har vi altså påtaget os et ansvar for børnene og sikring af deres rettigheder – også de børn, der kommer hertil som flygtninge. Men manglende modersmålsundervisning og fattigdom vidner ikke om, at vi tager det ansvar alvorligt. Det er snarere udtryk for, at vi spænder ben for børnenes trivsel og udvikling. Det – og andre krænkelse af udsatte børns rettigheder – peger en gruppe ngo'er på i en supplerende rapport til regeringens seneste rapport til FNs Børnekomite.¹⁷ Her peger organisationerne også på, at Børnekonventionen endnu ikke er inkorporeret i den danske lovgivning. Ressourcegruppen opfordrer til, at rapportens kritikpunkter og dermed flygtningebørnes rettigheder tages alvorligt.

¹⁵ Se Ressourcegruppens notat *Udfordringer og anbefalinger om tolkning for flygtninge og indvandrere*. Dansk Flygtningehjælp 2008.

¹⁶ *Økonomiske incitamenter fremmer integrationen for få, men skaber fattigdom og marginalisering for flertallet*. Dansk Flygtningehjælp 2008.

¹⁷ *Supplerende NGO-rapport – til den danske regerings fjerde periodiske rapport til FN's Komité for Barnets Rettigheder*. Samarbejdsgruppen om Børnekonventionen i Danmark, maj 2009.